

INTERVJU

Marjeta Mlakar – Agrež in Marta Ramovš**Merilo je celosten človeški odnos**

Ključne besede: otroci s posebnimi potrebami, šola, specialna pedagogika, celostni pristop, osebni odnos, mreža medgeneracijskih skupin, sodelovanje v kraju

AVTORICI:

Marjeta Mlakar – Agrež je profesorica defektologije. Leta 1980 se je zaposlila na Osnovni šoli Litija, od leta 1997 je vodja podružnice s prilagojenim programom na tej šoli. Je tudi pomočnica ravnateljice šole. V podružnici s prilagojenim programom je vpeljala vrsto inovativnih rešitev za izboljšanje programa, med drugim izgradnjo terapevtske sobe in učnega stanovanja ter mrežo skupin za samopomoč. Oddelek se povezuje z drugimi ustanovami in organizacijami v krajevni skupnosti, vključuje se v številne lokalne, nacionalne in mednarodne projekte in akcije. Poldrugo desetletje je organizatorica mreže medgeneracijskih skupin v Litiji, ki je vključena v slovensko zvezo pod vodstvom Inštituta Antona Trstenjaka. Dejavna članica Društva Sožitje Litija in Šmartno je že 38 let.

Marta Ramovš je diplomirana socialna pedagoginja. Študij je zaključila na rimski univerzi Università Pontificia Salesiana. Vzporedno se je v Bologni izobraževala za plesnega vzgojitelja (*Corso per Danzeducatore*[®]). Zaposlena je na Inštitutu Antona Trstenjaka za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje, kjer se posveča raziskovalnemu, izobraževalnemu in razvojnemu delu, še posebej na področjih družinske in druge neformalne oskrbe, deinstitucionalizacije dolgotrajne oskrbe in dela s skupnostjo.

»ŽELJA PO POMOČI MORA BITI RES PRISTNA«

KAKOVOSTNA STAROST: Marjeta, prosim, če bralcem revije opišeš svojo poklicno pot in profesionalni razvoj.

MLAKAR – AGREŽ: Odločitev za moj poklic je izvirala iz družine. Mama je bila učiteljica razrednega pouka in specialna pedagoginja. V rani mladosti smo devet let živeli v vaški šoli, kjer je bila mama ravnateljica; stanovali smo prav v šoli. Zame je bil že od takrat učiteljski poklic to, kar sem želela. Nisem bila posebej orientirana na kak predmet, ki bi mi veliko pomenil.

Skozi vse življenje, že od rane mladosti, se spomnim določenih dogodkov v zvezi z ljudmi s posebnimi potrebami. Živo se spomnim dogodka, ko sem stopila v vaško ordinacijo in je imela zobozdravnica privezano punčko s posebnimi potrebami z rokami zadaj; ta spomin se mi stalno vrača. Zdelo se mi je grozno. Bili so tudi drugi

dogodki. Otroci in odrasli, ki so bili drugačni, so se mi po eni strani zdeli zanimivi, po drugi strani pa sem že od nekdaj opažala krivice.

Tako se mi ni bilo težko odločiti za specialno pedagogiko. Najprej sem šla na pedagoško gimnazijo (to je zdaj Gimnazija Ledina), potem sem nadaljevala na višji šoli in postala specialni pedagog za otroke z motnjo v duševnem razvoju ter za gluhe in naglušne otroke. To je bila višješolska diploma, takrat visoke šole v Sloveniji še ni bilo.

Moja povezanost z OŠ Litija se je pričela že leta 1972, ko smo se preselili in sem jo pričela obiskovati kot učenka. Na OŠ Litija sem se zaposlila leta 1980. Kasneje se mi je ponudilo kar nekaj zanimivih priložnosti, da bi zamenjala delovno okolje. Te potrebe nisem čutila. Zadovoljevali so me namreč nasmejani učenci, zadovoljni starši in čudovit strokovni tim. Kaj bi hotela več?

Ko se je v Sloveniji pokazala možnost, sem se vpisala na pedagoško fakulteto, da sem naredila še visoko šolo, tako da sem zdaj profesorica defektologije za otroke z motnjo v duševnem razvoju in za gibalno ovirane. Z izobraževanjem se mi je to polje razširilo. Zanimale so me vse motnje. Z motnjami je namreč tako, da ko ima otrok neko težavo, se druge težave nalagajo zraven. Veliko sem se ukvarjala z vedenjskimi in čustvenimi težavami otrok, ker sem rada pomagala pri obvladovanju teh težav in ker je bila to velika potreba.

V ta namen sem tudi širila svoje znanje na vseh možnih izobraževanjih na področju čustvenih, vedenjskih in drugih težav. Posamezno izobraževanje je bilo odvisno tudi od tega, kakšne otroke smo imeli na šoli in kakšne potrebe so bile. Vsak otrok, ki je prišel, je prinesel neko novo potrebo po izobraževanju. Lahko je bil tako poseben, da tisto, kar smo dobili na dotedanjih izobraževanjih, preprosto ni bilo dovolj.

Veliko pa sem dobila že od mame. Če je poklic v družini, strokovno znanje nadgrajuješ. Od mame sem dobila veliko znanja o didaktiki in metodiki pouka: kako sestaviti učno uro, kako motivirati otroke, kako preverjati in ocenjevati. Tekom študija so mi bile stvari popolnoma logične. Uživala sem, ker je vsaka ura nova – vsaka šolska ura, ki jo učitelj dobro pripravi, je zame inovacija. Sama sestava učne ure je izjemno pomembna. Pri učnih urah mora specialno-pedagoška stroka prispevati dodano vrednost: ne samo da so ure diferencirane, ampak da so tudi individualizirane; da je treba pri vsaki uri pomisliti, kako bom individualiziral in kako bom tistim otrokom, ki zmorejo več ali ki zmorejo manj, nekaj dodal, prilagodil in naredil tako, da jim bo lažje in bližje, da bodo po korakih napredovali.

KAKOVOSTNA STAROST: Lastnost, da si pozoren na edinstvenost drugega človeka in jo upoštevaš, da se mu prilagodiš, mu kaj olajšaš, opaziš njegov napredek, je pravzaprav pomembna za vsak odnos. Še toliko potrebnejša je takrat, ko delamo z ljudmi, ki so duševno, telesno, socialno bolni, torej tudi pri delu s starostno onemoglimi in bolnimi ljudmi. V tej luči bi te rada vprašala, katere so po tvojih izkušnjah tiste lastnosti strokovnega delavca, ki omogočajo lep odnos z otrokom s posebnimi potrebami?

MLAKAR – AGREŽ: Pri pedagoških delavcih ni tako pomembno to, kar je zdaj merilo za vstop na specialno pedagogiko, namreč da imaš veliko točk. Merilo naj bi bil človeški odnos – sprejemanje drugačnosti, širina v tem sprejemanju in sploh

človeška širina. Na podružnici za otroke s posebnimi potrebami se zgodi, da moraš otroke učiti vse predmete. Pomembna je torej splošna razgledanost.

Pri odnosu samega specialnega pedagoga pa se mi zdi pomembno to, da je vsak dan takšen, da pogleda otroke v oči, da opazi spremembo pri njih. Torej toplina, čustveni odnos do otroka in pogled vsakega v oči, da že zjutraj reče: *Dobro jutro! Kako se imaš?* To poudarjam pri specialnih pedagogih, je pa to pomembno pri vseh učiteljih, predavateljih in tistih, ki se s pedagogiko ukvarjamo. V osnovni šoli, kjer je veliko otrok, ali na kakem predavanju je to res oteženo.

Pomembno je sprejemanje drugačnosti. Sprejemanje drugačnosti ni tako enostavno. Smo že imeli kolege, ki tega niso zmogli, čeprav so zelo uspešno doštudirali. Sprejemanje se začne doma. Najprej pri partnerju, pri svojih otrocih, pri očetu, mami, bratih in sestrah ter gre potem navzven. To je pomembno že v samem jedru; ko rastemo in živimo kot otroci v družini in potem naprej, se učimo sprejemanja. In da pri izobraževanju spoznamo, da to zmoremo, da se je tega treba stalno učiti. Izjemno pomembno je že sprejemanje v zbornici. Težko mi nekdo reče, da bo kolega, ki v zbornici ne sprejema pestrega nabora kolegov (vsak je drugačen!), sprejemal otroke, ko bo zaprl vrata v svoj razred, ali da bo sprejemal starše, ko bo imel govorilne ure. V naši podružnici je okoli 70 % otrok iz socialno ogroženih družin, sploh v programu nižjega izobrazbenega standarda, kjer že sama motnja lahko izvira iz pomanjkanja socialnih možnosti. Zato je pomembno, da vsakega sprejemamo z njegovimi posebnostmi in da se spoštujemo.

KAKOVOSTNA STAROST: Kako se kaže to sprejemanje?

MLAKAR – AGREŽ: To se kaže v spoštovanju drug do drugega, v poslušanju drugega, v očeh, v pogledu v oči, da prisluhnemo drug drugemu – v zbornici, v razredu, ko pridejo starši. Da poskušamo pomagati. Da ne ocenjujemo nečesa v povprečju, za nazaj ali pavšalno; vsak človek ima svojo zgodbo. Večkrat rečem našim pedagoškim delavcem, da oni ne bodo nikoli doživeli toliko hudega kakor en od teh otrok, ki je prišel v prvi razred. Za sabo ima toliko negativnih izkušenj, iz katerih se lahko nekaj naučimo. Moramo biti občutljivi. Pri specialni pedagogiki moramo poiskati te nianse, ker mu drugače težko pomagamo. Otroci iz naše podružnice morda nimajo drugih lastnosti tako razvitih, vendar toliko bolj čutijo. Tudi otroci z najtežjo motnjo v duševnem razvoju imajo izjemen čut za to, kdo je zraven, kako z njimi dela. Znajo na različne načine pokazati, ali je ta odnos dober ali ne, kljub temu da ne morejo govoriti. Tukaj mora biti želja po pomoči res pristna.

Še to bi rada dodala: nekaj časa je bil trend, da se otrok ne sme dotikati. Sama nisem pristala na to. Otrokom je treba izkazovati ljubezen, moramo se imeti radi. Treba se je objemati, božati. Seveda moramo vedeti kdaj, kje in kako. Dotiki morajo biti prisotni. Veliko staršev in otrok, ki pridejo k meni, me objame. To mora biti. Ljubezen se mora čutiti. Otroci, ki tega niso imeli doma, se morajo tu naučiti kontakta, to se mi zdi zelo pomembno. Po zimskih počitnicah smo bili tudi v zbornici veseli drug drugega in smo se objeli. Sama tu težko ločim profesionalno in zasebno. Sem prostovoljka društva Sožitje in Zveze Sožitje; tam delam v prostem času in

tudi naredim nekaj za službo. Naredim nekaj za nekoga, ki sploh ni iz te šole. Vse se prepleta. Tu gre za odprtost, za naše poslanstvo. Imam prijatelje v zbornici, moji domači mi pomagajo pri društvu ali pri kaki stvari, če je treba. Jaz živim tako in ne vlečem črte med enim in drugim.

CELOSTNI PRISTOP – POMEMBNO JE, DA VSI RADI PRIDEMO V ŠOLO

KAKOVOSTNA STAROST: Delo z otroki in mladostniki zahteva celostni pristop. Vaš oddelek se odlikuje prav po integriranem, celostnem pristopu – posluh za prostor, za sodelovanje z okoljem, za pestro in kvalitetno delo v šoli. Začniva v šoli, kjer ste vodja oddelka s prilagojenim programom: kaj je posebej pomembno za njegovo dobro delovanje?

MLAKAR – AGREŽ: Zelo pomembno je, da vsi radi pridemo v šolo. Šola je firma, ki je malo drugačna od drugih firm. Zelo pomembno je, da otroci radi pridejo v šolo. Zame je velik alarm, če otrok ne pride rad v šolo. To se zgodi redko, pomeni pa, da je nekaj narobe. Potem pridemo do tega, kaj je narobe. Vsi otroci in starši morajo radi priti v šolo, prav tako vsi pedagoški delavci.

Enkrat sem delala anketo, kako se počutijo starši, ko čakajo na govorilne ure: ali kot bi šli k frizerju ali kot bi šli k zobozdravniku. Nisem bila zadovoljna z odgovori. Potem smo veliko delali na tem, da se starši dobro počutijo, medtem ko čakajo. Da so sprejeti s kavo, s piškoti, z vodo. Sodelovanje s starši smo skozi leta nadgrajevali. Želeli smo, da z veseljem pridejo v šolo, da so odnosi odkriti in odprti, da povedo, kaj jih moti in kaj želijo za otroka. Starši želijo, da otrok v šoli opravi čim več obveznosti, da se torej nauči in ne samo uči. Želijo, da družinsko življenje, za katerega ob naporih službah in obveznostih primanjkuje časa, ostane njihovo. Z različnimi aktivnostmi smo se skozi leta skušali približati staršem in vzpostaviti partnerski odnos. Pripravljali smo šolo za starše, različne dobrodelne akcije, prireditve, piknike, izlete in skupine za starše, predvsem pa smo starše vzpodbujali k oblikovanju individualiziranega programa za njihovega otroka. Da jim damo že s pogledom v oči in z nagovorom vedeti, da želimo z njimi partnersko sodelovati in z njimi oblikovati individualiziran program za otroka. Vprašamo jih, kaj jih moti doma. Postavljamo si skupne cilje za otroka. Pri otrocih s posebnimi potrebami, pri katerih je treba velikokrat ponoviti določene dejavnosti, so izredno pomembni skupni cilji in partnersko sodelovanje s starši, seveda z otroki prav tako. Individualiziran program brez otroka je bedarija. Redkokateri otrok ni sposoben pri tem sodelovati. Pridejo tudi otroci z zelo težko motnjo v duševnem razvoju in povedo, kaj bi radi delali v šoli, kako bi radi napredovali. To je partnerski odnos, da smo vsi vključeni.

KAKOVOSTNA STAROST: Na začetku si dejala, da se vse začne že v zbornici. Kaj je pomembno pri delu s kolektivom, na kakšen način delate?

MLAKAR – AGREŽ: Seveda sta pomembna tudi strokovno delo in strokovni tim. Tudi pedagoški delavci morajo z veseljem hoditi v službo. S pedagoškim vodenjem kolektiva, ki mi je bilo zaupano, sem želela vzpostaviti veselje do dela, razvijanje močnih področij pedagoških delavcev in razvoj šibkejših področij do zahtevanih

nivojev. V glavnem si želim pristnih odnosov, odkritega pogovora v kolektivu. Da tudi do mene niso rezervirani, ampak da je komunikacija odprta.

Vsak začetnik, študent ali nekdo, ki pride na prakso, lahko ogromno doprinese. Tudi najstarejši v kolektivu lahko ogromno doprinese. Tu gre za medgeneracijsko sodelovanje v kolektivu in za spoštovanje začetnika, najstarejšega ali kogarkoli v kolektivu. Starejšim, ki že dolgo delajo, je treba fizično malo olajšati stvari, obenem pa se od njih učiti. Imajo veliko izkušenj in znanja. Od mladih, ki pridejo, pa se je treba učiti novosti, ki so jih pridobili na fakulteti. Vsak lahko ogromno doprinese v kolektiv.

Moja naloga vodje je enaka v zbornici in v razredu: poiskati v drugih močna področja. Kljub potrebam nisem nikoli silila, da bi nekdo vodil interesno dejavnost, ki ga ne zanima. Že pri razgovoru za službo vprašam, katera so njegova močnejša področja in kaj rad dela. Potem načrtujem, katero interesno dejavnost bo lahko vodil, katerih predmetov bo imel več in na katerih projektih ga vidim. Nabor dejavnosti prilagodim človeku. Obenem ima vsak pedagoški delavec področja, ki mu ne gredo dobro in na katerih mu je treba pomagati. Pri tem so odločilni prijateljstvo, pogovori, letni razgovori in izobraževanja. Tako tudi na področju, na katerem ni tako močen, pride na sprejemljiv nivo. Enako je v razredu. Ko pridejo k nam otroci s posebnimi potrebami, je treba poiskati njihovo močnejše področje: kako se bodo izkazali, kje jih vidimo. Imamo na primer otroka, ki tako dobro in hitro zлага puzzle kot noben pedagoški delavec, drugih stvari ne zmore, vendar se je na tem področju izkazal. Vsak si želi imeti dobro lastno vrednost in jo povečati. Obenem je treba pomagati otroku na področju, na katerem je slabši in mu ne gre, da bo po korakih dosegel sprejemljiv nivo, ki ga zmore.

Veliko damo na izobraževanje, tu se ne omejujemo. Možnosti je veliko. Veliko je tako brezplačnih kakor plačljivih izobraževanj, da lahko sodelavci nadgrajujejo svoja znanja in da dosežejo tisto, kar želijo. Vodstvo šole podpira izobraževanje strokovnih delavcev in to nam omogoča, da smo ves čas korak naprej.

KAKOVOSTNA STAROST: Lepa se mi zdi misel, kako pomembno je, da delo omogoča človeku, da se izkažejo njegove dobre plati. V svojem okolju si ljudje želimo, da nas vidijo v tem, kar znamo in zmoremo. Potem lahko tudi kolektiv da od sebe najboljše. Sama imaš občutek za umetnost, med drugim učiš likovno vzgojo. Kakšno mesto ima umetnost pri delu z otroki s posebnimi potrebami?

MLAKAR – AGREŽ: Pri našem poklicu je izredno pomembno umetniško izražanje. Zakaj? Ker so to lahko zelo močna področja otrok. Tu je treba biti zelo odprt. Obenem je treba imeti veliko znanja in vedenja ter tega, kar sem prej rekla, da poznaš pri posameznih pedagoških delavcih njihova močna področja.

Problem je, ker samo en učitelj uči na nižji stopnji toliko predmetov in mu lahko likovni pouk čisto nič ne leži. Potem gre po učnem načrtu in ocenjuje: to si prav naredil in dobiš pet, to ni prav. In lahko, da to reče, ko je otrok najustvarjalnejši. V prvi fazi otroci potrebujejo zelo veliko, da se sprostijo ob slikanju. Moje besede skoraj vsako uro so: *Vse bo prav, nič ni narobe, ti samo uživaj. Uživajte, kolikor se da!* Razložim tehniko, ki jo moramo usvojiti po programu, potem pa jim dam temo. Uživaj! Daj si duška!

Naši otroci potrebujejo še več časa, če so bili deležni kritike, da nekaj ni prav. Vidijo se travme, ki so jih prestali. Na začetku je zelo prisoten strah pred praznim listom. Gledajo drugega, da bi videli, kaj dela on. *Naredi, kot ti misliš!* Tu je pomembna vloga pedagoga, da opazi, kje bi ga lahko povzdignil, na kakšen način, katera tehnika mu odgovarja. Imaš na primer otroka, ki mu odgovarja samo ena tehnika – drobno risanje. In iz tega nastane noro lepa stvar. Tak je bil fant, ki je letos v devetem razredu. Bolj je bilo majhno, bolj je užival. To, da opaziš, kaj ga sprošča. Vidiš, kdaj in kje se vživi, na katerem nivoju deluje. Tedaj pozabi na čas, na odmor, na vse.

Spomnim se otroka, ki se res ni mogel drugače izkazati, mu pa zelo veliko pomeni vera, prav tako je izredno dober na likovnem področju. To sta bili njegovi močni področji. Kako naj bi ga povzdignili, mu izboljšali samopodobo, njegovo osebno vrednost? Smo se odločili narediti razstavo njegovih likovnih del, tehnike, ki mu je najbolj ležala – tempere, akril. Pogovarjala sva se, na katero tematiko bi slikal, in se je odločil za cerkve. Naredil je dvanajst slik okoliških cerkva. Dobila sva dobre fotografije, ene s koledarjev, druge sem jaz fotografirala. Nastala je krasna razstava. Bile so litijska cerkev, šmarska – največja – cerkev, cerkev tam, kjer je on doma, in druge okoliške cerkve, ki jih je izbral sam glede na motiv. Bil je dvanajst čudovitih akrilov. Potem smo naredili otvoritev razstave s programom, povabili smo sorodnike, ljudi iz šole in iz širše javnosti. Naredili smo njegovo prvo samostojno razstavo. Bila je v avli šole, na nivoju, kar je tudi zelo pomembno, kot vsaka druga umetniška razstava: bil je program, bil je razstavni list, slike so bile označene – kako se imenuje vsaka slika, tehnika. Med programom smo naredili z njim intervju in na koncu pogostitev. To je bil primer na likovnem področju. Speljala sem ga jaz, ker je to tudi moje močnejše področje.

Podobno je na področju glasbe, vrsta nastopov. Tudi tukaj so naši otroci božanski. Njihovi uspehi so vidni na državnem nivoju. Imamo učiteljico, ki ima plesno terapijo, plesni krožek. Ima skupine, ki so inkluzivne, v njih so otroci iz vseh programov. Ima tudi posebno skupino iz posebnega programa. Ima celo glasbi prilagojeno skupino, npr. hip hop, ki je bolj specifičen. Treningi so enkrat tedensko. Že vrsto let dosejajo velike uspehe na regijskih in državnih tekmovanjih, sploh z otroki s posebnimi potrebami. Imamo tudi nastop v Cankarjevem domu in v Španskih borbah, kar je tudi velika nagrada.

Razvito imamo področje petja: petje kot terapija, petje v pevskem zboru, vokalna skupina deklic, individualno. Ravno se pripravljamo na sprejem deklice, ki je hujši primer vključitve. Mamico sem vprašala, katera so njena močna področja in kaj bi jo najbolj pritegnilo, in je izpostavila petje. Deklica pride najbrž šele čez en mesec, ampak smo se že vse zmenili. Specialna pedagoginja bo imela z njo individualno pevsko terapijo, skladbe, ki ji bodo ležale.

Na področju umetnosti lahko dosežejo vidne rezultate. Umetnost deluje zelo terapevtsko na naše otroke in je zelo pomembna tudi za njihov prosti čas. Velikokrat jih starši doma ne znajo zaposliti. Ko skupaj s starši ugotovimo, da je to otrokovo močno področje in da se tukaj lahko izkaže, potem tudi prosti čas doma usmeri v umetnost. Za fanta, ki ima zelo lepo pisavo, je treba zadevo samo še osmisлити, npr. da ne prepisuje katalogov, ampak prepisuje lepo pesem, ki si jo je sam izbral;

nekaj, kar je sam naredil. Pomemben je ta terapevtski del umetnosti, pri katerem še potrebujemo izobraževanje. Zadeve se že premikajo v to smer – na fakultetah in drugje. Tu je pomembno, da nismo omejeni s področjem: ali so to puzzli, ki jih sam narediš, in je to umetnost, ali so to kaligrafija, glasba, ples, likovna umetnost, mali instrumenti ... Otrok, za katerega nikoli ne bi rekel, da bo zmož delovati v skupini malih instrumentov in slediti glasbi, se je krasno izkazal na tem področju. To je široko polje, na katerem potrebujemo še več znanja, predvsem terapevtskega. Umetnost je izredno pomembno področje za naše otroke.

KAKOVOSTNA STAROST: Hvala za to bogato razmišljanje o vlogi umetnosti pri delu z otroki. Celostni pristop upošteva človeka v vseh njegovih razsežnostih. Ustvarjalnost in zmožnost izražanja preko različnih kanalov sta prav gotovo zelo pomembni. Vrniva se še malo k delu s kolektivom. Govorila si o pomenu odprtosti, dobrih odnosov, komunikacije med sodelavci. Kako pa organizacijsko poskrbite za tako vzdušje, za prenos informacij?

MLAKAR – AGREŽ: Organizacijsko je tako, kakor je na vseh drugih šolah. Morajo biti pedagoške konference, ki so skupaj z osnovno šolo, morajo biti strokovni aktivni in timski sestanki za posamezne otroke; tu se zelo angažiramo, da bi bili kvalitetni – se pravi sestanek strokovne skupine za posameznega otroka. Potem so razredni in učiteljski zbori.

Z vidika vzdušja in prenosa informacij, kar si vprašala, pa so izredno pomembni tedenski jutranji sestanki. Trajajo pol ure, ob ponedeljkih zjutraj od 7.30 do 8.00. Na njih si načrtamo teden, ki prihaja, in poročamo o prejšnjem tednu. Ti sestanki prinašajo dobro informiranost ljudi. Tisti, ki ne morejo biti na tem sestanku zaradi službenih dolžnosti ali zato, ker delajo v podaljšanem bivanju, imajo isti dan na razpolago zapisnik.

Pri informiranju se mi zdi pomembno s strani vodenja, da začutiš sodelavce, da jih dobro poznaš in da opaziš, da je nekdo slabe volje – enako kakor v razredu. Danes se je to zgodilo na jutranjem sestanku. Kaj je bila potem moja prva naloga? *Lahko malo počakaš? Pojdi z mano. Je kaj narobe, si slabe volje?* Da preveriš, da si pozoren in človeški. Ko se komu zgodi nekaj hudega doma, ko ima težave, da smo takrat ljudje. Če se je nekaj zgodilo, ostani doma, koristi ure – takrat pomagamo drug drugemu.

Pomoč se začne v zbornici. Lahko povem primer. V joku je prišla mamica, da ima prazen hladilnik, da nima denarja, da nima nič. Povedala je sodelavki, ta je povedala naprej med odmorom. Naslednji dan je bila miza v zbornici polna. Vsak je nekaj prinesel. To je to! Drugi je to odpeljal in smo pomagali. Trudimo se, da ne učimo samo otroka, temveč da pomagamo, ko začutimo stisko družine. Takoj posredujemo na Rdeči križ, na socialo, takoj vklopimo vse kanale. Ljudje so takrat tako nemočni, da si ne znajo pomagati. Kako se bo otrok učil, če nima za jesti? Kako se bo učil, če ni ljubljen in zadovoljen? Pogoji za učenje so vse te stvari – biti zdrav, sit, zadovoljen in srečen ter rad priti v šolo. Nekdo bi rekel, zakaj nas to zanima. Seveda nas! Večkrat otroka peljemo tudi k zobozdravniku, ker starši nimajo prevoza, ali k pedopsihiatru, ker ne znajo tam povedati, ker imajo tudi starši težave. Res gre za celovit pristop, kakor si rekla.

SODELOVANJE NAS VSE OBOGATI

KAKOVOSTNA STAROST: Brez takega pristopa in odnosa bi verjetno moral marsikateri otrok živeti v zavodu, kajne?

MLAKAR – AGREŽ: Še posebej ponosna sem na to, da se v našo šolo lahko vpiše vsak otrok, ne glede na njegove posebne potrebe, saj imamo strokovnjake različnih profilov. Vsak otrok lahko biva doma, pri svojih najdražjih, ne pa v zavodu.

KAKOVOSTNA STAROST: To je res velika vrednota in velik dosežek. Iz tvojega pripovedovanja bi si upala trditi, da je sodelovanje pogoj za ta uspeh. Omenila si sodelovanje s starši, povedala, kako si delite informacije in sodelujete v vašem kolektivu, omenila si tudi sodelovanje z nekaterimi drugimi organizacijami. S kom vse v okolju še sodelujete in kako?

MLAKAR – AGREŽ: Učim že 38 let v šoli, v isti organizaciji. Ves ta čas sodelujem v društvu Sožitje in v Zvezi Sožitje. Sodelovala sem kot vodja taborov, kot predavateljica na vikend seminarjih in pri drugih aktivnostih.

KAKOVOSTNA STAROST: Lahko na kratko predstaviš to društvo za tiste, ki ga ne poznajo?

MLAKAR – AGREŽ: Zveza Sožitje je krasna zveza in ima okoli 60 društev po vsej Sloveniji. Eno teh društev je tudi Sožitje Litija Šmartno. Vsi naši učitelji in pedagoški delavci so njegovi prostovoljci. Z društvom sodelujemo z roko v roki. Namen Zveze je pomoč osebam z motnjo v duševnem razvoju in njihovim družinam. Organizira poletne taborne, to se pravi letovanja, izobraževanja za družine in posameznike. Sledi zakonodaji, daje pobude na državnem nivoju, organizira vikend seminarje in še vrsto drugih stvari.

V našem društvu je krasno, ker sodelujeta šola in društvo. Ko nečesa ne moremo organizirati kot šola, to lahko naredimo preko društva, npr. ko starši potrebujejo pomoč pri varstvu med vikendom, bi to v šoli težko naredili, ker pa sodelujemo z društvom, poiščemo prostovoljca, ki bo vzel otroka čez vikend domov ali bo on prišel na dom. To je izredno pomembno. S tem sodelovanjem bogatimo odnose in pomoč je učinkovitejša.

Izredno dobro sodelujemo tudi z drugimi društvi, z dobrodelnimi društvi, z drugimi šolami, z vrtci, z ožjo in širšo lokalno skupnostjo. Vedno, ko nas kdo prosi, smo pripravljeni sodelovati in se vključimo. Mi smo v Občini Litija ena izmed redkih ustanov – prej smo bili edina ustanova – za otroke z motnjo v duševnem razvoju. Podpora pri gibalno oviranem otroku smo nudili vsem šolam, vrtcem in gimnaziji ter širši javnosti, ne glede na to, da to ni plačano. Pomagaš in svetuješ, to se mi zdi, da je normalno in da tako mora biti. Ko pomagamo, ni važno, od kje je otrok. Sodelovanje je zelo pomembno. Tudi na Lions klub, Rotary klub, Rdeči križ in druge organizacije se lahko obrnemo, če imamo stisko. Mi ne moremo speljati šole v naravi, če nimamo sponzorjev. Imamo preveč otrok iz socialno ogroženih družin, starši tega ne morejo plačati. Če bi dali ponudbo, bi šlo v šolo v naravi okoli 30 % otrok. Želimo, da gredo vsi in da nihče ne ostane doma zaradi pomanjkanja denarja. Sredstva si zagotovimo s sodelovanjem.

KAKOVOSTNA STAROST: *Izpostavila si nekaj, kar se mi zdi zelo vzorno pri vašem delu, in sicer da strokovno znanje, ki ga tako pridno nabirate, ne zadržujete zase. Aktivno ga širite in delite z okolico, s čimer celotna lokalna skupnost postaja bolj kompetentna in občutljiva za to področje. Vašim otrokom je v takšnem okolju gotovo lažje zaradi tega.*

MLAKAR – AGREŽ: Začeti moraš s filozofijo, da pomagaš. Ni važno, od kje je otrok. Kje so tu meje – so res pomembne? Niso. Tako je v šoli in pri društvu Sožitje. S strokovno podporo celega našega kolektiva dela društvo veliko strokovnejše, boljše; vikend seminarji so na višjem izobraževalnem nivoju, da starši veliko pridobijo. Prav tako veliko pridobijo otroci s posebnimi potrebami, ki imajo tam delavnice. Tudi mi veliko pridobimo, ker se učimo od staršev. Vidimo, kako je imeti otroka s posebnimi potrebami cel dan, cel vikend, kakšen napor je to. Tu je medgeneracijsko sodelovanje živo v šoli in v vsem, kar počnemo.

KAKOVOSTNA STAROST: *Vaša izkušnja je dragocena tudi za oblikovanje slovenskega sistema za dolgotrajno oskrbo: pogoj za njeno učinkovitost je sodelovanje med formalnimi oskrbovalci, ki to delajo poklicno in službeno, ter družinskimi in drugimi neformalnimi oskrbovalci. Starostno onemoglih in kronično bolnih ljudi za oskrbo bo čedalje več, zato so vaša stališča in dobre izkušnje zelo pomembne.*

V šoli pa sodelujete tudi v številnih projektih. Bi nam lahko povedala še nekaj o tem?

MLAKAR – AGREŽ: Skozi leta smo izvedli vrsto projektov z namenom, da bi olajšali in izboljšali kvaliteto šolanja in življenje otrokom. Njihove potrebe bi radi približali pedagoškimi delavcem in staršem. Projekte smo izvajali v sodelovanju z Zavodom za šolstvo RS, z Ministrstvom za šolstvo, znanost in šport, s Šolo za ravnatelje, s Pedagoško fakulteto v Ljubljani in z lokalnimi društvi: z Društvom Sožitje Litija in Šmartno, z Lions klubom Litija, z Mladinskim centrom Litija, s Knjižnico Litija, z Društvom prijateljev mladine, z Rdečim križem, z zdravstvenim domom in z drugimi. Vsebina projektov je bila usmerjena v otroke s čustvenimi in vedenjskimi težavami, v skrb za zdravje, v iskanje notranjega ravnovesja, v osebno higieno in držo, v večjo samostojnost otrok, v šport ob sobotah, v varstvo med počitnicami, v učenje učenja, v samostojno reševanje domačih nalog, v uvajanje »listkovnika« za učitelje in učence, v govorilne ure za učence, v pripravo individualnih pripomočkov za učence, v izboljšanje kvalitete individualnega dela in še v mnoge druge vsebine. Sodelovali smo tudi v mednarodnih projektih. Uspešno sodelujemo z drugimi šolami in vrtci, z domom za stare ljudi in z drugimi.

KAKOVOST DELA DOLOČA TUDI PROSTOR

KAKOVOSTNA STAROST: *K sodelovanju z domom se bova vrnila še nekoliko kasneje. Sedaj pa bi se dotaknili fizičnega prostora, v katerem delate. Prostori in njihova opremljenost niso nekaj postranskega pri učenju, ampak so eden od odločilnih dejavnikov in pogojev za kvalitetno delo. Tega se dobro zavedate v vaši šoli – pred in po selitvi v nove prostore. Imate učno stanovanje, terapevtsko sobo. Na kratko opiši nekaj teh pridobitev in kako jih v programu uporabljate.*

MLAKAR – AGREŽ: V stari šoli nismo imeli dvigala, smo se pa trudili, da smo otrokom v smislu terapij nudili vse, kar smo jim lahko. Večina teh stvari je bila pridobljena z donatorji in s sponzorji. Veliko denarja smo dobili z izdelavo in s prodajo izdelkov, sploh v posebnem programu, pri tehniki, pri delovni vzgoji itd. Ampak tukaj spet potrebuješ nekoga, ki bo to kupil, potrebuješ lokalno okolje.

Že v stari šoli smo kot prva osnovna šola v Sloveniji imeli terapevtsko sobo »snuzelen«, imeli smo terapevtske pripomočke. Tudi tam smo že imeli učno stanovanje in vse prilagoditve, ki smo jih lahko zagotovili.

Prehod leta 2013, ko smo se selili v novo šolo, je prinesel veliko nadgradnjo. Že v fazi načrtovanja šole je bilo pomembno, da želimo isti vhod z ostalimi oddelki Osnovne šole Litija, da želimo isto jedilnico in isto knjižnico, vse skupne prostore z osnovno šolo, ki so možni. Da ni vmes vrat, ampak je vse odprto, ker je to vse skupaj Osnovna šola Litija. Integracijo in inkluzijo omogočimo že s samim prostorom. Tisto specialno, kar potrebujejo, jim je treba zagotoviti še zraven. Ampak to specialno, kar potrebujejo, lahko potrebuje in uporablja tudi kakšen otrok iz osnovne šole.

Imamo tudi učno stanovanje, ki je izredno pomemben prostor za otroke iz socialno ogroženih družin, ki zaradi svojih razmer ne poznajo pravilnega razporeda stanovanja. To stanovanje vsebuje predsobo, kopalnico in stranišče, kuhinjo in jedilnico, dnevni prostor in otroško sobo. V stanovanju je veliko materialov. Učenci se v njem učijo vseh gospodinjskih opravil: kuhanja, pranja, umivanja in pospravljanja. Spoznajo, kakšen razpored naj bi stanovanje imelo. Ta prostor se v glavnem uporablja pri programu delovne vzgoje, v nižjem izobrazbenem standardu pri tehniki in gospodinjstvu ter pri učenju kuhanja – pri kuharskem krožku in pri drugih krožkih.

Imamo tudi velik »snuzelen« – terapevtsko sobo. Tam se otroci sprostitjo, imajo individualne terapije in senzorne dražljaje, ki se pri otrocih z najtežjo motnjo v duševnem razvoju načrtno usmerjajo. Uporablja se tudi pri otrocih z znaki avtizma, koristi pa vsem. Občasno jo uporabljajo učenci osnovne šole v manjših skupinah in je velik doprinos. Brezplačno ponujamo sobo tudi razvojnemu oddelku vrtca in varstveno delovnemu centru. Uporabljajo jo lahko torej tudi drugi, ki izkažejo željo. Izredno pomembni so tudi terapevtski pripomočki. Ne tako, da se jih kupi in da ležijo v omarah, ampak se odreagira individualno pri posameznem otroku, ko ugotovimo, da nečesa nimamo, da bi nekdo še nekaj potreboval.

Večina teh stvari je kupljenih preko donacij. Zadnja večja donacija je bila iz društva Manj svečk za manj grobov. Namesto da bi prvega novembra kupili svečko, so denar podarili našim otrokom. Takrat smo kupili kar nekaj pripomočkov, ki niso točno za določenega otroka, vendar že ko jih kupimo, vemo, komu bodo namenjeni v prvi fazi. Te pripomočke potem tudi širimo, določene predlagamo učencem iz osnovne šole. Pomembno je, da imamo možnost, da jim pomagamo in da sproti kupujemo tisto, kar je novo na trgu. Trudimo se, da otroci dobijo to, kar potrebujejo.

MREŽA SKUPIN V SODELOVANJU Z INŠTITUTOM IN S STARIMI LJUDMI

KAKOVOSTNA STAROST: Večkrat si omenila tudi pomen izobraževanja, kako sama ves čas iščeš nova znanja ter kako to spodbujaš in podpiraš tudi v kolektivu. Tako je tebe in sodelavce pot pripeljala tudi na Inštitut Antona Trstenjaka, kjer ste se udeležili izobraževanja za vodenje skupin. Bi lahko opisala, zakaj ste se odločili za tovrstno izobraževanje?

MLAKAR – AGREŽ: Nataša Zupan Cvetežar, naša svetovalna delavka, in jaz sva stalno čutili, da bi radi naredili še nekaj več – za učitelje, otroke in starše. Brali sva o skupinah in sva jih želeli imeti. Sva razmišljali, da bi jih kar ustanovili. Nataša se je izobraževala o tem na fakulteti, jaz pa ne, vendar sem dosti brala o tem. K sreči nisva šli na pamet v to. V društvu Sožitje deluje prostovoljec, ki je hkrati član izvršnega odbora, Pavel Smolej. Takrat je bil direktor Varstveno delovnega centra Tončke Hočevar – takrat največjega zavoda v Sloveniji. Omenil je, da ima ravno projekt z Inštitutom Antona Trstenjaka o intervizijskih skupinah in o superviziji; medve sva izpostavili željo in naju je tja povabil. To je bilo izredno naključje, bili sva zelo zadovoljni. Angažirali sva še dva druga kolega. Štirje smo se dve leti udeleževali tega izobraževanja, ki ga je vodil Inštitut Antona Trstenjaka v zavodu Tončke Hočevar. Leta 2000 smo začeli z izobraževanjem in končali leta 2002.

To izobraževanje je bilo za naju neprecenljivo. Zakaj? Dobivali smo se enkrat mesečno dopoldne v Ljubljani. Tam smo dojeli, kaj so skupine za samopomoč, kaj je intervizijska skupina in kaj je supervizija. Na tem izobraževanju smo razčistili te pojme in delali veliko praktičnega, imeli smo prakso. Po tem izobraževanju smo se še posebej usedli in naredili seznam, kaj smo se novega naučili. Zakaj se mi je zdelo to pomembno? Če bi medve takrat začeli z znanjem, ki sva ga imeli, bi naredili veliko stvari narobe. Tudi sama sem potrebovala veliko, da sem se kontrolirala pri vodenju skupin za samopomoč. Tam je pomembno, da se ne izpostavljaš, da si enakopraven član skupine tako, da je tvoja zgodba ena izmed devetih zgodb. Tukaj bi gotovo delala veliko napak, ker sem v šoli tista, ki svetuje. Tu sem se morala obvladovati in sem veliko energije porabila že v sami skupini, da sem vodila skupino in bila hkrati eden od članov. Tu sva se z Natašo dopolnjevali ter si odprto in kritično povedali, če sva kaj narobe naredili, ponavadi takoj po skupini.

Ko je leta 2002 prišlo do ustanovitve teh skupin, smo res začeli dobro. Ogromno znanja sva dobili še potem v letih sodelovanja, zato nisva želeli prekiniti tega sodelovanja. Vsakič, ko sva srečali Ksenijo ali Jožeta, ko sva šli na Inštitut, ko so bila tudi predavanja, npr. o demenci, o nečem, kar ni direktno povezano z nami, sva ogromno dobili za splošno izobrazbo, za svetovanje staršem, za svetovanje v skupini in za razgovore, predvsem pa sva dobili ogromno biserčkov pri vodenju in pri svetovanju z direktnimi vprašanji.

Spomnim se, ko sva Kseniji pripovedovali, kako sodelujemo z Domom Tisje. Naše sodelovanje šole ali društva z Domom Tisje je bilo prej takšno, da smo mi prišli, nastopili, zaigrali igro in odšli. Spomnim se, da mi je Ksenija rekla: *Ampak ne hodite*

gor, kot bi hodili nekoga v živalski vrt gledat. Groba pripomba, ki mi je dala veliko misliti. Takrat smo ta način sodelovanja popolnoma spremenili. Od takrat naprej smo imeli skupne delavnice in skupna srečanja skupin ter skupaj smo sadili zeliščni vrt: naši otroci, stanovalci Doma Tisje, učitelji in prostovoljci. Še zdaj, ko gremo na izobraževanje na Inštitut, se ogromno naučimo. To nam je izredno pomembno. Določeni delavci so izrazili željo, da bi šli še na druga izobraževanja o superviziji in interviziji. Šli so in doprinesli h kvaliteti. Sodelovanje z Inštitutom nam daje rdečo nit, da smo na pravi poti in da imamo nekoga, ki ga lahko vedno kaj vprašamo in se z njim posvetujemo.

KAKOVOSTNA STAROST: Od leta 2002, ko ste s kolegi ustanovljali prve skupine, je minilo že več kot 15 let. Katere skupine so se razvile v vseh teh letih? Bi lahko za naše bralce opisala, za kakšne skupine pravzaprav gre?

MLAKAR – AGREŽ: Začeli smo s *skupino staršev otrok s posebnimi potrebami*. Zdelo se nam je, da damo staršem premalo. Na vseh področjih je bilo tako. Osnovni cilj oziroma želja naju z Natašo je bila, da si želiva nekaj več, ne samo predpisanih sestankov, na katerih je velikokrat tako, da slediš dnevnim redom, nimaš pa časa za pogovor. To je bila najina želja. Da ustvarimo čas za starše, učence in učitelje; možnost za pogovor, ki je osnovna tehnika sodelovanja. Takrat smo se odločili, da začnemo s skupino staršev. To je bila krasna skupina staršev, ki so čutili potrebo po tem. Vsi so imeli otroke s posebnimi potrebami. Oblikovala se je dobra skupina, ki še danes poteka z novimi člani. Skupina se dobiva enkrat mesečno, ob isti uri in na isti dan. Je opora staršem, ki radi pridejo.

Potem je bila ustanovljena *skupina učencev za samopomoč z elementi samozagovornišva*. O samozagovorništvu smo se še dodatno izobraževali. Otroci z motnjo v duševnem razvoju velikokrat nimajo možnosti povedati, kaj si želijo. Vsi drugi mislimo, da poznamo njihove želje. Pomemben element za te skupine je samozagovornišvo. Otroci se učijo povedati, kaj želijo. Če gledam 15 let nazaj, smo dosegli ogromne korake, kako smo jih opolnomočili, da upajo reči ne, da upajo povedati, kakšno barvo puloverja bi imeli, da jim ga starši kar ne prinesejo, da povedo, kakšno sobo bi imeli, kaj si želijo za rojstni dan, kaj bi jedli ... Ne da mi odločamo namesto njih, ker imajo znižane intelektualne sposobnosti. Imamo dve skupini za samopomoč z elementi samozagovornišva. Vanju so vključeni otroci s srednjo, težjo in težko motnjo v duševnem razvoju. Skupini se sestajata enkrat tedensko.

Potem smo to razširili še na najstnike. To je *naj-skupina*, v katero so vključeni učenci osnovne šole in najstniki iz naših programov. Imajo najstniške teme.

Kar redno imamo tudi *skupino za nadarjene otroke*. Tu ne gre za to, da delamo elitno skupino nadarjenih otrok. Gre za to, da imajo tudi nadarjeni otroci težave. So nadarjeni na določenem področju, vendar se ravnovesje v človeku tako podre in prevesi. Drugi pol je tisti, ki ga okolje ne razume, zato imajo z njimi težave učitelji in starši, včasih še večje kakor z otroki z motnjo v duševnem razvoju. Ker ga ne razumejo, je otrok tako drugačen. Ampak tukaj nismo nikoli imeli omejevanja. Če se je katerikoli otrok želel vključiti v to skupino, je bila odprta in se je lahko vključil.

Vodila jo je Mili, psihologinja, in jo še zdaj vodi. Razglabljaajo o teh težavah, ki so velikokrat zelo preproste, o socialni vključenosti, o težavah s sošolci, o težavah v komunikaciji itd., torej o težavah, ki so specialne za nadarjene otroke.

Izpostavila bi še *intervizijsko skupino učiteljev*, za katero mislim, da lahko v njej največ damo. Ustanovljena je bila v šolskem letu 2004/05 in že ves čas teče enkrat mesečno. Vanjo so se vključili učitelji, ki so to želeli, ki so napredni, ki želijo nekaj več, ki želijo odpravljati napake in si želijo boljšo šolo. Intervizijska skupina je tekla na drug način, po drugih metodah. V glavnem po metodi *kako naj*, ki jo je Nataša spoznala na Fakulteti za socialno delo. Mi vztrajamo na tem, da je sodelovanje prostovoljno. V skupini se izpostavi osebni problem, ki je vezan na poklic, na šolsko delo.

Imamo tudi *intervizijsko skupino voditeljev in sovoditeljev skupin*, ki je izredno pomembna zaradi zvišanja kvalitete vodenja. Tako skupine tečejo in se razvijajo. Minilo je že 15 let, odkar je bila ustanovljena prva skupina.

KAKOVOSTNA STAROST: Lepa leta.

MLAKAR – AGREŽ: Mislim, da bi te skupine morale biti v vsaki šoli. Zelo pomembne so. Če gledam nazaj, lahko rečem, da je to ena najboljših stvari, ki je bila narejena na naši šoli. Predvsem zato, ker je bila brez plačila in ker smo želele, da bi bila šola boljša, da bi se ljudje bolje počutili, da bi bili bolj odprti odnosi, da bi bilo več pogovarjanja in več poslušanja, da bi ponudili nekaj več ... Ob vseh tisoč projektih, ki smo jih imeli v šoli, je to tisto, s čimer bi se lahko najbolj pohvalile in rekle, da je veliko doprineslo. Za učitelje, starše in otroke je to velika kvaliteta. Zdi se mi nujno, da bi to ponujale tudi druge institucije – šole, vrtci itd.

KAKOVOSTNA STAROST: Vrniva se sedaj na sodelovanje s starimi ljudmi, ki si ga prej omenila v povezavi z Inštitutom, ki se posveča predvsem staranju in medgeneracijskemu sožitju. Dejala si, da se je sodelovanje z domom za stare ljudi v Tisju izkazalo za zelo plodno.

MLAKAR – AGREŽ: Kot sem rekla, mi je Ksenija dejala, da obisk doma ni ogled – nastop – in potem gremo, ampak da se družimo, da skupaj nekaj počnemo. Odkrili smo, kako populacija otrok – sploh s srednjo, težjo in težko motnjo v duševnem razvoju – zelo dobro sodeluje s starejšimi. Vzpostavi se harmonija, ki jo je lepo videti. Mislim, da je to zato, ker se jim smilijo starejši, ki so v domu. Stanovalcem doma se pa naši otroci smilijo, ker so že od rojstva drugačni. Ob vrsti delavnic, ki smo jih izvedli, se poklopijo, začnejo komunicirati, sodelujejo in se drug od drugega učijo. Otroci z motnjo v duševnem razvoju se od starejših lahko ogromno naučijo, zlasti praktičnih veščin. Sodelovanje je teklo pri kuhanju, peki piškotov in drugih stvarih v kuhinji, pri ročnih delih, pri oblikovanju medgeneracijskega vrta, vse do skupnih pohodov.

KAKOVOSTNA STAROST: Bi lahko to malo podrobneje opisala?

MLAKAR – AGREŽ: Tu je zadeva tekla vsako leto malo drugače. Izpostavila bi tri optimalna leta, ko so se srečevali na 14 dni, za nekaj ur dopoldne, enkrat v šoli,

enkrat v Domu Tisje. Mentorji so že prej pripravili program. Ko smo se dobili tukaj, je program pripravila mentorica, ki je bila v šoli, v Domu Tisje pa je bila delovna terapevtka, ki je pripravila srečanje. Starejši so prišli iz Doma Tisje k nam in so v našem učnem stanovanju preživeli celo dopoldne. V tem času so se najprej pogovarjali, potem so naši predstavili recept za piškote. Nato so piškote naredili, jih pojedli, si skuhalo čaj in se tri, štiri ure intenzivno družili. To je potekalo v manjših skupinah, naših je bilo od pet do osem, iz Doma Tisje tudi približno toliko in toliko spremljevalcev, kolikor je bilo treba. Na tak način sodelovanja smo se spoznali, se naslednjič pozdravili in se »poparčkali« – po en naš se je usedel zraven enega od starejših, ki mu je bil bolj pri srcu. Bistveno je, da so vzpostavili odnose, prijateljstva in spoštovanje.

Zanimiv je tudi projekt sodelovanja skupin. Na nekem sestanku smo ugotovili, da imamo mi devet skupin in oni devet skupin za samopomoč. Zmenili smo se, da se skupine srečajo. Naredili smo srečanja, na katerih sta bili po dve skupini skupaj: ena starejša in ena mlajša. Srečanje je potekalo po istih pravilih kakor običajno srečanje. Enkrat v domu, enkrat v šoli. Spomnim se teme *Kako se počutim v šoli* ali *Moj dogodek iz šole*, nekaj podobnega. Spomnim se, kako so pripovedovali starostniki, kako so klečali in podobno. Kako se je našim otrokom to zdelo nenavadno. Kako so tudi naši potem povedali zgodbe iz šole. Ta projekt je bil čudovit. Takrat smo se učili drug od drugega tudi pri vodenju skupin. Videli smo pestrost v domu, kako je tam drugače kot pri nas. Malo smo to že poznali z Inštituta. Na Inštitutu so v večino skupin vključeni starejši. Čeprav smo edina osnovna šola v tej zvezi skupin, se mi zdi, da ogromno dobimo – ne samo za te trenutke na srečanjih skupin, ampak za življenje in vodenje.

KAKOVOSTNA STAROST: Tako kot mi od vas. Gre res za bogato izmenjavo – na Inštitut prinesete bogastvo izvirnih izkušenj, ki so nenadomestljive. Odpirajo nam vpogled v to, kaj vse je možno doseči, seveda pa gre za sluzga za to zavzetemu delu tebe Marjeta, Nataše in vsega vašega pedagoškega kolektiva ter vam podobnih voditeljev medgeneracijskih skupin in organizatorjev krajevskih mrež.

MLAKAR – AGREŽ: Pri tem se je zgodilo toliko čudovitih stvari in se jih še dogaja. Takrat je en otrok v skupini, združeni s starejšo, vprašal: *Jaz imam tu eno teto. Kje je moja teta?* Potem smo vprašali in so nam razložili, da je na zaprtem oddelku, da so tam najbolj ubogi, da ležijo in da ne morejo obiskovati skupin. V šoli smo naredili za vse tiste, ki ležijo, voščilnice, rožice iz papirja. Naslednjič, ko smo se dobili, smo to prinesli za vse tiste, ki se ne morejo udeleževati skupin, da bodo imeli na nočni omarici. Lepe stvari so se zgodile in se še dogajajo.

V tem šolskem letu smo sodelovali z Europo Donno, ko so starejši v Domu Tisje pletli roza zastavice in druge izdelke. Naši so delali iz papirja in smo krasili drevesa v centru Litije. Skupaj, v sodelovanju.

KAKOVOSTNA STAROST: Mislim, da dogodek, ki si ga povedala, lepo kaže, kako se otroci učijo solidarnosti. Danes veliko govorimo otrokom o tolerantnosti, o solidarnosti. Vendar se le-te ne da naučiti niti iz učbenikov niti tako, da se o njej pogovarja. Otroci potrebujejo izkušnje in okolje, kjer se lahko razvija njihov čut za solidarnost. Ko so otroci

imeli lepo izkušnjo druženja s starejšimi, je nekdo spontano pomislil, kako lepo bi bilo, da bi bila take izkušnje deležna tudi njegova teta. Izdelovanje okraskov za starejše, ki je potem izhajalo iz pristnega obžalovanja, da le-ti ne morejo biti z njimi, je povsem drugačno od izdelovanja še tako lepih izdelkov za starejše, ki bi jih delali zato, ker je učiteljica tako rekla in ker je rekla, da so starejši ljudje osamljeni.

MLAKAR – AGREŽ: Vsakič, ko grem na izobraževanja, pridem z Inštituta polna novih spoznanj. Vedno hitimo, na izobraževanju na Inštitutu pa se čas nekako ustavi ali malo drugače teče, ne znam povedati. Ustaviš se, odprejo se drugi predalčki. Zadnja stvar, ki se je spomnim od Jožeta ali Ksenije, je to, da moramo biti povezani z vsemi generacijami. Vedno se vprašam, ali sem. Nimam več mame in očeta in sem premalo povezana s starejšimi. Jože je rekel, da je za vsakega človeka pomembno, da se družijo z vsemi generacijami. Ko sem prišla z izobraževanja, sem šla obiskat teto. Saj sem jo že prej obiskovala, od takrat naprej pa ji posvetim več časa. Najprej njej, ki mi je najbližja. Odločila sem se tudi, da bom družabnica staremu človeku, in sem si izbrala nekoga v domu. To je zdaj moj naslednji korak. Veliko smo pridobili na medgeneracijskem sodelovanju. Tukaj se v glavnem izobražujemo v zvezi s šolo in z otroki, manj s starši. Inštitut pa nam širi polje o medgeneracijskem sodelovanju.

OTROCI S POSEBNIMI POTREBAMI IN NJIHOVE DRUŽINE SO NAŠI UČENCI IN UČITELJI

KAKOVOSTNA STAROST: Veliko pa so te gotovo naučili tudi otroci s posebnimi potrebami, s katerimi delaš. Za konec bi te vprašala, kaj te je tvoje delo naučilo za tvoje življenje?

MLAKAR – AGREŽ: Starši otrok z motnjo v duševnem razvoju ne morejo biti srečni starši – srečni v popolnosti. Ne morejo biti ponosni starši, ki otrokom nudijo vse možnosti. S tem, ko so otroci vključeni v naše programe, so omejeni pri poklicnem usmerjanju in pri nadaljnji življenjski poti. Popolne sreče ni. Lahko naredimo vse, vendar jim jo težko damo. Lahko pa jim olajšamo in polepšamo življenje.

Od teh otrok se ogromno naučiš, predvsem tega, da se ustaviš in da si pogledaš v oči. Da vidiš, kako pomembno je biti srečen, zadovoljen in ljubljen, kako ti nekdo polepša jutro, ko se ti nasmeji, zahvali. Vidiš, kaj je v življenju pomembno in kaj ni. Predvsem je pomembno to, da smo pristni drug z drugim, da se imamo radi in da se sprejemamo.

To sem prenesla v svoje življenje, na sprejemanje svojih otrok, na sprejemanje ožjih družinskih članov. Ogromno sem se naučila od otrok in se še učim. Vedno pravim, da ni treba, da vse slabo sam doživiš, ampak da je treba verjeti zgodbam iz življenj otrok, staršev, starih staršev, bratov in sester. Treba je verjeti. Ni treba, da se ti to zgodi, da boš razumel. Zato moramo biti odprti in zato je pripovedovanje in poslušanje zgodb tako pomembno.

KAKOVOSTNA STAROST: Marjeta, najlepša hvala za tvoje pripovedovanje! Razlike nas res bogatijo.